

Charles Eisenstein

De geest van Occupy

GEEN EIS KAN GROOT GENOEG ZIJN

De revolutie van liefde

Uitgave: Stichting PRO

GEEN EIS KAN GROOT GENOEG ZIJN

Met wereldwijde ondersteuning stelt de Occupy-beweging zich sinds eind 2011 op tegen sociale onrechtvaardigheid en bank- en economievriendelijke politiek. Charles Eisenstein formuleert in zijn wakker schuddend essay *Geen eis kan groot genoeg zijn* de kerngedachten van Occupy. De uitbuiting van onze planeet, van mens en natuur, moet eindelijk een halt worden toegeroepen. Wat we nodig hebben is een revolutie van liefde. Want alleen deze kan ons motiveren de maximalisering van met het hoofd gestuurde eigenbelang op te geven. Wanneer, waarom niet nu?

Bevat bovendien:

Geld en de crisis van de beschaving

Inhoud

Blz. 3

Geen eis kan groot genoeg zijn

Blz. 8

Geld en de crisis van de beschaving

De kerngedachten van de Occupy-beweging – een visioen van een nieuwe wereldorde

"We zouden een rij van eisen aan de politiek kunnen opstellen. Belast de rijken, verhoog het minimumloon, bescherm het milieu, maak een einde aan oorlog, reguleer de banken. Maar wat werkelijk belangrijk is ligt dieper: het zijn de machtsstructuren, de ideologieën en de organisaties die verhinderd hebben dat deze maatregelen al jaren geleden genomen werden. Het is de hoogste tijd, dat er een evenwicht herstellende kracht tot zijn recht komt. (...) Wij hebben een andere aard van revolutie voor ogen, ik zou haar revolutie van liefde willen noemen".

Charles Eisenstein studeerde af aan de gerenommeerde universiteit van Yale in filosofie en wiskunde. Onbevredigd door de competitieve structuur van de economie- en arbeidswereld, werkte en leefde hij lange tijd als tolk in Taiwan. Persoonlijke, spirituele en globale crisissituaties voerden hem naar de Body-Mind-genezing en -filosofie. Tegenwoordig presenteert hij zijn visioenen als veelgevraagd spreker, hij organiseert studiebijeenkomsten en schrijft zowel essays als boeken over nieuwe economievormen en manieren van leven.

© Charles Eisenstein 2011

www.charleseisenstein.net

Vertaald door Jan Nieuwpoort

Uitgegeven door Stichting PRO

www.pro-wereldorp.nl

GEEN EIS KAN GROOT GENOEG ZIJN

Wanneer we bekijken wat er van de Amerikaanse droom overgebleven is, hebben velen van ons het gevoel bedrogen te zijn. Werkeloosheid, financiële onzekerheid en het vooruitzicht levenslang slaaf van eigen schulden te zijn, vormen maar het topje van de ijsberg.

Wij willen de groeimachine niet repareren en winst en producten in elke hoek van de aarde brengen. We willen de loop van de beschaving fundamenteel veranderen. Want de Amerikaanse droom heeft zelfs degenen bedrogen, voor wie hij waar is geworden. Zij zijn eenzaam in door overuren veroverde carrières en in hun veel te grote huizen, blind en doof voor de voortschrijdende verstoring van natuur en cultuur, hoewel ze er zelf onder lijden. Ze consumeren en verzamelen zonder einde, om de krachtige indringende stem tot zwijgen te brengen, die zegt: "ik ben niet op deze aarde gekomen om een of ander marktaandeel te verhogen", "ik ben niet op de wereld gezet om ervoor te zorgen dat getallen groeien".

Wij protesteren niet alleen, omdat we van de Amerikaanse droom uitgesloten zijn. Wij protesteren tegen zijn kilheid. Wanneer zo'n droom niet iedereen op aarde omvatten kan, elk ecosysteem en elke bioregio, elk volk en elke cultuur in al hun rijkdom; als het betekent, dat de welstand van de een zich op de schulden van een ander baseert; wanneer hij uitbuit bedrijven en onderklassen voortbrengt, net als die bijzonder vervuilende gaswintechiek, Fracking genaamd (=schaliegaswinning) en al het andere wat de lelijke kant van ons systeem geschapen heeft, dan willen we er überhaupt niets van hebben.

Niemand heeft het verdiend in een wereld te leven die zich niet bekommert om de mensen, de toestand van onze bossen, gewassen en het hele milieu. En dit zeggen wij tegen onze broeders op Wall Street: het is niemand geoorloofd zijn leven door te brengen met cijferspelletjes, terwijl de wereld in brand staat. Uiteindelijk protesteren wij niet alleen namens die 99 procent die het loodje leggen, maar ook in het belang van de resterende 1 procent. Wij hebben geen vijanden. Wij willen dat het voor iedereen duidelijk wordt hoeveel moois wij bereiken kunnen.

Occupy Wall Street wordt vanwege gebrek aan duidelijke eisen bekritiseerd, maar hoe kunnen we eisen stellen wanneer dat wat we willen niet minder is dan een mooiere wereld, waarvan wij in ons hart weten dat zij mogelijk is? Geen eis is groot genoeg. Wij zouden een hele rij eisen aan de politiek kunnen stellen: belast de rijken, verhoog het minimumloon, bescherm het milieu, beëindig de oorlog, reguleer de banken. Wij weten weliswaar dat dit positieve stappen zijn, maar er is meer wat mensen gemotiveerd heeft om Wall Street te bezetten. Wat werkelijk belangrijk is, ligt dieper: het zijn de machtsstructuren, de ideologieën en de instellingen die verhinderd hebben dat deze maatregelen al jaren eerder uitgevoerd werden; die deze maatregelen tenslotte zelfs nodig hebben gemaakt. Onze leiders voelen zich door omstandigheden gedwongen, bijvoorbeeld door de macht van het geld – machten die hen dwingen om dingen te doen, waar een verstandig mens niet voor zou kiezen. Afgekoppeld van de daadwerkelijke gevolgen van hun politiek, leven zij in een wereld van onoprechtheid en misleiding. Het is de hoogste tijd, dat er een evenwicht herstellende kracht tot zijn recht komt en een oproep gehoord wordt. Onze boodschap luidt: "Hou op met ons wat op de mouw te spelden. Jullie weten wat er gedaan moet worden. Begin daar eindelijk mee".

Het gaat er de Occupy-beweging om de waarheid aan het licht te brengen. Wij kunnen zijn kracht vertrouwen. Wanneer de politie hulpeloze vrouwen met pepperspray besproeit, slaan we hen niet in elkaar en maken we ze ook niet bang om te zorgen dat ze het niet weer doen, maar we laten het de hele wereld zien. Veel erger dan de pepperspray-aanvallen is wat over de hele wereld wordt uitgevoerd in naam van het geld. Laten we niet toelaten, dat niets wat er ook op de wereld gebeurt, verborgen blijft.

Als politici zelfs geen band meer hebben met de werkelijke wereld, waarin mensen lijden en het ecosysteem in elkaar zakt, dan geldt dat des te meer voor de financiële jongleurs van Wall Street. Voor hun computerbeeldschermen houden zij zich bezig met een wereld van louter symbolen en knoeien daar met getallen en computerbits. *Occupy Wall Street* laat ook hun luchtbel van huichelarij uit elkaar springen en confronteert hen met de consequenties voor de mensen van hun afgodendienst, zodat ze misschien zelfs hun eigen geweten en menselijkheid herontdekken. Alleen hallucinerend kan iemand zich voorstellen dat het onverdedigbare eeuwig zal doorgaan; door hun kuchbel door te prikken herinneren wij de financiële jongleurs eraan dat het geldspel zijn einde nadert. Het kan misschien nog een poosje worden voortgezet, maar alleen met hoge en steeds groeiende onkosten. Wij, de 99 procent, draaien momenteel voor deze kosten op en als het milieu verstoord wordt en de sociale structuur uit elkaar valt, zal ook die ene procent dit gaan voelen. Wij zouden graag willen, dat degenen die het financiële systeem laten draaien en dienen wakker worden en begrijpen voordat het te laat is.

Wij kunnen ze er ook op wijzen dat ze vroeger of later geen keus meer zullen hebben. De god die ze dienen is een te gronde gaande god. Wanneer ik diverse financiële websites van insiders lees, wordt het mij duidelijk dat de autoriteiten zelf aan het spartelen zijn, in paniek zijn geraakt. Ze werken wanhopig aan oplossingen waarvan ze zelf weten dat ze maar kortstondig als doel hebben het probleem nog een paar jaren of maanden voor zich uit te schuiven. De strategie een schuldenaar die zijn schulden niet betalen kan, nog meer geld te lenen, kan niet opgaan, hun uiteindelijke mislukking is een mathematische zekerheid. Net als al onze instituten van de exponentiële groei is ze niet duurzaam. Wanneer men van een schuldenaar uiteindelijk al zijn debetposten – eigendommen, spaartegoeden, pensioentegoeden – heeft afgenomen, en ook nog de laatste dollar van zijn besteedbare inkomen naar de schuldaflossing weggezogen wordt en er zelfs aanspraak op zijn toekomstige inkomen (of in het geval van landen hun toekomstige belastinginkomsten) is verkregen, dan blijft er niets over wat afgenomen kan worden. Wij naderen dit punt van de schuldenlast, de Piek-schuld. De onverzadigbare geldmachine probeert ook nog de laatste resten van gemeenschappelijkheid en sociale gerechtigheid af te schaffen en zo de economische groei opnieuw aan te slingeren. Wanneer het bruto nationaal product stijgt, kunnen ook de schulden weer betaald worden. Maar is dat de werkelijke groei die we willen? Kunnen we echt juichen over steeds meer nieuwgebouwde huizen, als er al 19 miljoen leegstaande huizen op de markt zijn? Kunnen we ons werkelijk over een nieuw olieveld verheugen, als de atmosfeer de limiet voor het opnemen van de totale uitstoot al overschreden heeft? Is nog meer van die rommel werkelijk datgene wat de wereld nodig heeft? Of kunnen we ons in plaats daarvan een wereld voorstellen waarin er meer spel en minder arbeid is, meer delen en minder kopen, meer openbare ruimte en minder binnenskamers, meer natuur en minder product?

Tot nu heeft de regeringspolitiek op een of andere manier geprobeerd de schulden in toom te houden, maar tot dusverre is elke schuldenbel in de geschiedenis uiteindelijk uit elkaar gespat en ook in ons geval zal dat zo zijn. De eerste vraag is hoeveel ellende we nog moeten verdragen en

hoeveel pijn we anderen nog berokkenen, tot we onvermijdelijk bezwijken? De tweede vraag luidt: hoe scheppen we een zachte geweldloze overgang in een stabiele of niet meer puur groeigeoriënteerde wereld? Teveel revoluties voor ons is het slechts gelukt, een andere maar uiteindelijk slechtere versie in te voeren van datgene wat ze net overwonnen hadden. Wij hebben een andere aard van revolutie voor ogen. Ik zou haar revolutie van liefde willen noemen, zelfs op het gevaar af daarmee een idealist gevonden te worden.

Wat anders als liefde kan iemand motiveren de zoektocht naar de maximalisering van rationeel gestuurde eigenbelang op te geven? Liefde, de voelbare verbondenheid met andere wezens, spreekt de wetten tegen van de wetenschap zoals wij die kennen. Ons doel is een geld en economisch systeem op te zetten, die een bondgenoot van de Liefde is en niet een vijand. Wij mogen niet altijd en eeuwig tegen de macht van het geld strijden, om het goede in de wereld te scheppen. Wij willen de macht van het geld zo veranderen, dat we er niet tegen hoeven te vechten. Ik ga in dit essay niet mijn visie beschrijven – een van de vele – over een geldsysteem dat op het goede in ons allen is gericht. Ik wil op dit punt slechts zeggen dat zo'n verandering zich alleen maar op de grondslagen van een nog diepere verandering kan baseren, een transformatie van het menselijke bewustzijn. Gelukkig is precies zo'n transformatie tegenwoordig in volle gang. Wij zien het bij allen, die hun leven aan verzorging, heling of bescherming van anderen gewijd hebben: aan volkeren en culturen, kinderen, walvissen, ecosystemen, het water, de bossen en de aarde.

In het tijdperk van de ecologie beginnen we te begrijpen dat we lotsverbonden zijn en dat elke afzonderlijke soort en elk volk nauw aan ons eigen welzijn gekoppeld is. Tegen deze achtergrond klopt ons geldsysteem eenvoudigweg niet meer, en dat wordt bijna 100 procent van ons duidelijk, ieder op zijn eigen manier. Ik denk dat het eigenlijke doel van *Occupy Wall Street*, of het grote archetype waar het in past, de revolutie is van liefde. Wanneer de 99 procent die ene procent verslaan, zullen zij op hun beurt een nieuwe ene procent in hun plaats aanstellen, zoals de bolsjewieken gedaan hebben. Daarom: laten we ze niet overwinnen, maar laten we ze open maken en ze uitnodigen zich bij ons aan te sluiten.

Als *Occupy Wall Street* een eis heeft, dan is het deze: "Word wakker! Het spel is bijna voorbij. Wissel van kamp, zolang daar nog tijd voor is". In verband met mijn werk heb ik veel welvarende mensen ontmoet, die precies dat gedaan hebben. Zij zijn uit het geldspel gestapt en wijden hun tijd nu om hun geld op een zo mooi mogelijke manier weg te geven. En ik heb nog veel meer mensen ontmoet die met hun vaardigheden en hun geluk een vermogen zouden kunnen verdienen, maar eveneens weigeren het geldspel mee te spelen. Als ik dus idealistisch overkom, moet u niet vergeten dat veel mensen al een ommekeer hebben laten zien.

Sommigen noemen deze ideeën misschien onuitvoerbaar (hoewel ik denk dat alleen een ommekeer werkelijk uitvoerbaar is) en willen concrete eisen opstellen. Aan de ene kant is geen enkele eis groot genoeg, maar jammer genoeg is elke eis die we graag willen stellen te groot. Alles wat we willen is op het randje verenigbaar met de massapolitieke discussie of ligt zelfs volledig daarbuiten. Het ligt bijvoorbeeld binnen de reële politieke mogelijkheden, de voorschriften voor industrieel verwerkt vlees te verscherpen. Maar hoe zou het zijn, dit productieproces compleet stop te zetten? De congresafgevaardigden strijden erom of ze de troepensterkte hier of daar met een paar duizend moeten verminderden. Maar hoe zou het zijn als men helemaal zou ophouden wereldwijd soldaten te stationeren? Elke eis, die we in het raam van de politieke realiteit

kunnen stellen, is te weinig. En elke eis die we kunnen stellen en weerspiegelt wat we werkelijk willen, is politiek onrealistisch.

Willen we werkelijk vechten voor iets wat we helemaal niet willen? Het is prima eisen te stellen, maar de beweging mag daar niet afhankelijk van zijn. Nog minder van haalbare eisen, want elke benaderende eis is veel minder dan dat wat onze planeet nodig heeft. "Haalbaar" is geen optie. We moeten naar het unieke streven.

We zouden een lijst van eisen kunnen opstellen waar we allemaal achter kunnen staan, maar ieder heeft dan toch een innerlijk voorbehoud wat zegt: "ik wilde eigenlijk meer dan dat". Ik wil de leden van de beweging aanmoedigen zulke eisen als traptreden of oriëntatiehulpen te zien, wellicht op de weg naar een economie van liefde. Laten we nooit het grotere voor het kleinere verpanden. De middelen van deze beweging zullen, meer nog als zijn doel, de oorsprong zijn van wat na de ineenstorting van de schuldenpiramide komt. *Occupy Wall Street brengt nieuwe vormen van niet-hiërarchische samenwerking in praktijk, de rechtstreekse organisatie en de speelse actie, waarop we wellicht ooit een wereld kunnen bouwen.*

We moeten de lessen van Egypte leren, waar een volksofstand met de vage eis begon onacceptabele toestanden te beëindigen en toen zij hun macht herkenden besloten de president uit zijn ambt te zetten. Deze eis was in het begin te groot, scheen onmogelijk, maar heeft zich aan het einde als te klein bewezen. De dictator verdween en de protesterenden gingen naar huis zonder enige duurzame structuur voor een volksvertegenwoordiging te scheppen. Vele dingen zijn weliswaar veranderd, maar niet de basis van de politieke en economische infrastructuur van Egypte.

Occupy Wall Street moet zich niet bij halve maatregelen neerleggen, maar toch ook al die nietige honderden maatregelen die eerst genomen worden begroeten en bevorderen. Zulke resultaten moeten de kracht van de beweging echter niet ondergraven of hen ertoe verleiden de verzorging van het organisatorische netwerk te veronachtzamen. *Occupy Wall Street* is de eerste manifestatie van "de macht van het volk" in Amerika in lange tijd. Te lang was democratie voor de meeste mensen niet meer dan een rij betekenisloze mogelijkheden in een stemcabine. De bezetting van Wall Street verlaat deze cabine.

Onze opgave is het, ons voor een wereld in te zetten die waarachtig mooi, eerlijk en rechtvaardig is, voor een aarde en een beschaving die genezen. Een politicus of financier heeft zelfs voor een kleine stap in deze richting moed nodig, terwijl hij daarmee tegen de stroom van het geld en alles wat daarmee verbonden is, in zwemmen moet. Ik denk dat de opdracht van *Occupy Wall Street* onder andere daaruit bestaat, deze moed ruimte te geven en op deze moed een beroep doen.

Met elke stap die gezet wordt, wordt de noodzakelijkheid nog grotere stappen te zetten nog duidelijker, en daarmee groeit ook de moed deze stappen te zetten.

Laten we zeggen tegen degenen die de teugels van de macht in hun handen hebben: wij zullen jullie getuigen zijn, jullie waarheidsvertellers. Wij zullen niet toestaan dat jullie in een luchtbel leven. Wij gaan niet weg. Wij zullen jullie laten zien wie jullie verwonden en waarom. Wij zullen ervoor zorgen dat het zakendoen onbehaaglijk wordt, totdat jullie geweten het niet meer kan uithouden. Wij weten, dat velen van jullie in het begin zullen proberen voor ons te vluchten.

Misschien verlaten jullie Wall Street en trekken jullie naar de kantoren in de voorsteden van jullie firma's – kantoren op privégrond, waar geen "straten" zijn waarop wij kunnen neerstrijken. Misschien trekken jullie je nog verder in jullie ideologie van het globalisme en groei terug, die het overduidelijke loochenen. Maar niets zal ons tegenhouden, omdat wij onze tactiek steeds veranderen. Op de ene of andere manier zullen wij de waarheid spreken en wij vertellen haar luid. En waar het uitspreken van de waarheid illegaal wordt verklaard, breken wij de wet. We wachten niet tot we uitgenodigd worden. Op een of andere manier dringen we in elke fysieke en ideologische vesting binnen.

De waarheid, dat zijn de verdwijnende regenwouden, zich uitbreidende woestenijen, massale boomsterfte op elk continent, geplunderde pensioenkassen, de drukkende schuldenlast die studenten later terugbetalen moeten, mensen die twee of drie slecht betaalde banen hebben, kinderen in Haïti die vuil eten, oude mensen die een keuze moeten maken tussen levensmiddelen of medicijnen omdat ze niet beide kunnen permitteren .... de lijst is eindeloos, en we laten het niet langer toe dat hun samenhang met ons geldsysteem ontkend wordt. Daarom komen wij op Wall Street samen en ook op andere plaatsen die door de financiële wereld beheerst worden. Jullie hebben ons lang genoeg met illusies en valse hoop in zelftevredenheid gewiegd. Wij, het volk, staan op en wij gaan niet meer slapen.

Geld en de crisis van de beschaving

Nemen we eens aan, dat je me een miljoen dollar geeft met de opdracht: "investeer dat winstgevend en ik zal je daarvoor goed betalen". Ik ben een opgewerkt kereltje, zeg tegen mezelf: waarom niet? Aldus ga ik op straat staan en overhandig toevallig voorbijkomende passanten stapeltjes geldpapier. Ieder krijgt tienduizend dollar. In ruil daarvoor ondertekent ieder een schuldbekentenis voor twintigduizend dollar, over vijf jaar te voldoen. Ik ga naar jou terug en zeg: "kijk naar deze schuldbekentenissen. Ik heb jaarlijks twintig procent winst bij de verkoop bereikt". Je bent zeer behaagd en je betaalt mij een aanzienlijke provisie.

Nu heb ik een grote stapel schuldbekentenissen. Deze "activa" gebruik ik nu als zekerheid, om zelf nog meer geld te lenen, wat ik dan weer aan nog meer mensen uitleen, of verkoop aan mensen zoals ik die precies hetzelfde doen. Ik sluit ook nog een verzekering af, die me verzekert voor het geval dat schuldenaren niet kunnen betalen – en die betaal ik met precies deze schuldbekentenissen! En dat gaat steeds zo door. Elke lening wordt iemands "activa"-post, waarop nog meer geld wordt geleend. Wij allen brengen reusachtige provisie's en bonussen in, terwijl de totale nominale waarde van alle "activa" die wij uit het oorspronkelijke miljoen gecreëerd hebben ondertussen vijftig keer zo hoog is.

Dan vervallen op een dag de eerste bundel schuldbekentenissen. Maar stel je eens voor dat de persoon die zijn naam op de schuldbekentenis geschreven heeft het bedrag op dat moment niet terug kan betalen. Inderdaad kunnen vele schuldenaren niet betalen. Ik probeer dit pijnlijke feit zo lang mogelijk te verdoezelen, maar al snel wordt je wantrouwend. Je wilt je miljoen terug, met winst in baar geld. Ik probeer de schuldbekentenissen en hun afgeleiden die in mijn bezit zijn, te verkopen, maar alle anderen zijn ook wantrouwend geworden, en niemand koopt ze. De verzekeringsmaatschappij probeert mijn verlies te dekken, maar kan dat niet, als het de schuldbekentenissen wil verkopen, die ik hem gegeven heb!

Op het eind gaat de regering meedoen, koopt de schuldbekentenissen en helpt niet alleen de verzekeringsmaatschappij uit de klem, maar ook alle anderen, die schuldbekentenissen en overeenkomstige afgeleiden bezitten. Hun nominaalwaarde bedraagt inmiddels beduidend meer als een miljoen dollar. Mijn ondernemersvrienden en ik kunnen gaan rusten met onze winst. Alle anderen betalen ervoor.

Dit is in grote lijnen wat de laatste tien jaar in de financiële branche gebeurd is. Het gaat om een geweldige vermogenstransfer naar de financiële elite, die niet allen door de VS-belastingbetalers gefinancierd moet worden, maar ook door buitenlandse bedrijven en regeringen en tenslotte door de buitenlandse arbeiders, die de schulden van de USA indirect door de lagere koopkracht van hun loon subsidiëren. De tegenwoordige crisis echter alleen als resultaat van een groot bedrog te zien zou betekenen, zijn ware betekenis niet te beseffen.

Ik denk dat we allemaal merken dat we het einde van een tijdperk naderen. Oppervlakkig beschouwd eindigt het tijdperk van ongereguleerde financiële manipulatie casinostijl. Maar de moeite die de politieke elite doen om de crisis op dit niveau op te lossen, verhullen alleen hun diepere dimensies. In werkelijkheid gaat de crisis "tot aan de basis". Zij is het resultaat van de aard van geld en bezit in de huidige wereld en zij zal voortduren en zich nog verscherpen, tot het geld

zichzelf veranderd heeft. Een proces dat honderden jaren geleden is ontstaan is nu in het laatste stadium van zijn ontwikkeling aangekomen.

In de basisstructuur van geld, zoals we dat tegenwoordig kennen, zitten crises en ineenstorten al ingebakken. Het komt doordat geld rente nastreeft, rente opbrengt en werkelijk uit rente ontstaat. Laten we teruggaan naar de grondslagen van het wezen van financiën en kijken hoe het werkt. Geld wordt geproduceerd als iemand een krediet bij een bank opneemt (of in de laatste tijd ook een verborgen krediet bij een ander instituut). Een schuldbrief ofwel obligatie is een afspraak in de toekomst geld (terug) te betalen, waarmee ik nu iets kan kopen. Met andere woorden: geld lenen is een vorm van een uitgestelde handeling. Ik ontvang nu iets (gekocht met het geld dat ik geleend heb) en geef toestemming in de toekomst daarvoor iets terug te geven (een goed of een dienstverlening, die ik voor het geld verkoop, waarmee ik mijn schulden terugbetaal). Een bank of welke kredietverlener ook zal normaal gesproken alleen daartoe bereid zijn u geld te lenen, als redelijkerwijze verwacht kan worden dat u het terugbetaalt; of anders gezegd: wanneer men redelijkerwijs ervan uit kan gaan dat u goederen of diensten van gelijke waarde voortbrengt. Deze "redelijke verwachting" kan in de vorm van een kredietzekerheid gegarandeerd worden of als solide aangemerkt worden.

Iedere keer dat u met geld betaalt, garandeert u in principe: "ik heb een dienst uitgevoerd of een goed ter beschikking gesteld, die een waarde vertegenwoordigt gelijk aan wat ik koop". Als het om geleend geld gaat, zegt u dat u in de toekomst een gelijkwaardig goed of dienst beschikbaar stelt. Nu komt de rente in het spel. Wat beweegt de bank over het algemeen iemand geld te lenen? De rente. Rente is dat wat de creatie van geld tegenwoordig aandrijft. Iedere keer, als geld door een krediet gecreëerd wordt, ontstaat ook de noodzakelijkheid in de toekomst nog meer geld te scheppen. De hoeveelheid geld moet in de loop van de tijd groeien. En dat betekent dat ook de hoeveelheid van de goederen en diensten in de tijd moeten groeien.

Wanneer de geldhoeveelheid sneller groeit als de hoeveelheid goederen en diensten, is het gevolg inflatie. Wanneer ze langzamer groeit - bijvoorbeeld door een vermindering van kredieten - hebben we als resultaat faillissementen, recessie of deflatie. De regering kan het geldaanbod op meerdere manieren verhogen of verlagen. Ten eerste kan zij geld in omloop brengen door het bij de centrale bank - in Amerika de Centrale Reserve - te lenen. Dat geld wordt bij de banken neergelegd en deze kunnen de stortingen voor de verdere kredieten benutten. Zoals u ziet wordt de vaardigheid van een bank geld te creëren door hun reserves beknót. Gebruikelijk moet een bank contant geld (of bijdragen van de centrale bank) ter waarde van ongeveer 10 procent van de totale inleg van zijn klanten reserveren. Negentig procent kan zij dus uitlenen en daarmee geld in omloop brengen. Dit geld landt weer als inleg in een bank en maakt het mogelijk dat weer eenentachtig procent daarvan (negentig procent van negentig procent) opnieuw uitgeleend kan worden. Op deze manier ontstaat uit elke dollar aan oorspronkelijke inleg negen dollar nieuw geld.

Het door regeringen uitgegeven geld dat door de centrale bank uitgeleend wordt is als het ware het zaad voor een nieuwe geldschepping (dit hangt natuurlijk van de bereidheid van de bank af, geld uit te lenen! In het geval dat ze kredieten tegenhoudt verzamelt de bank overbodige reserves en herhaaldelijke financiële injecties door de staat hebben geen enkel resultaat.)

Een andere mogelijkheid meer geld in omloop te brengen, bestaat eruit de reserveringsbehoefte te laten dalen. In de praktijk gebeurt dat zelden, in ieder geval niet direct.

Weliswaar hebben in de laatste tientallen jaren verschillende manieren van kredietverstrekking buiten de banken om de reserves omzeild, en wel door het financiële instrument met de cryptische naam korten, waarvan u in de nieuwsberichten gehoord hebt. Het resultaat is dat elke oorspronkelijke dollar zo ingezet werd dat zijn waarde niet rond het negenvoudige gestegen is zoals bij de traditionele banktransactie, maar rond zeventigvoudig of zelfs nog meer. Dat heeft beleggingswinsten mogelijk gemaakt die ver boven de vijf procent liggen die in het traditionele bankbedrijf normaal zijn en bovendien "uitkeringen ineens" op tot voor kort onvoorstelbare hoogte.

Elke nieuwe dollar die in omloop wordt gebracht is met een volgende dollar aan schulden belast – zelfs met meer dan een dollar schuld wegens de rente. De schulden worden uiteindelijk of met goederen en diensten afgelost, of met meer geleend geld, dat ook weer met nog meer geleend geld afgelost kan worden ... maar uiteindelijk wordt het ingezet om goederen en diensten te kopen. De rente moet toch ergens vandaan komen. Als men meer geld leent, om de rente van een reeds bestaand krediet te kunnen betalen, schuift men de dag van de afrekening voor zich uit en daarmee de noodzakelijkheid nieuwe goederen en diensten op te leveren.

Het hele systeem van rente opleverend geld functioneert goed zolang het volume van de goederen en diensten die tegen geld ingewisseld wordt steeds groeit. De crisis die we nu hebben heeft deels daarmee te maken dat nieuw geld veel sneller in omloop is gebracht als goederen en diensten gecreëerd konden worden en ook veel sneller als historisch verdedigbaar is. Er zijn maar twee wegen uit zo'n situatie: inflatie en uitstel van betaling. Beide leiden naar geldvernietiging. Bij de toentertijd krampachtige inspanningen van de elite in de financiële wereld en politiek gaat het in principe om de vergeefse poging beide te verhinderen. Het gaat hen er vervolgens vooral om het verdampen van geld door grootschalige faillissementen te verhinderen, want het is in elk geval hun geld.

Wij hebben hier echter met een nog veel zwaarwegender crisis te maken – een crisis in de creatie van goederen en diensten die oorspronkelijk aan geld ten grondslag ligt. Precies deze crisis heeft de vastgoedbel veroorzaakt die iedereen voor de actuele situatie verantwoordelijk maakt. Om dit te begrijpen moeten we allereerst helderheid verkrijgen wat een "goed" of een "dienst" precies is. In de economie hebben deze begrippen betrekking op iets dat tegen geld ingewisseld wordt. Als ik kosteloos op uw kinderen pas dan telt dit in de economie niet als dienst. Het kan namelijk niet gebruikt worden, om een financiële schuld mee te betalen. Ik kan niet naar de supermarkt gaan en zeggen: "ik heb vanmorgen op de kinderen van mijn burens gepast, dus geeft u mij alstublieft levensmiddelen". Als ik daarentegen een klein kinderdagverblijf open en geld voor de zorg voor de kinderen aanneem, vervul ik een "dienst". Het bruto nationaal product wordt verhoogd, en de samenleving is rijker geworden, in ieder geval volgens de economie.

Hetzelfde geld, wanneer ik bomen in een bos kap en het hout verkoop. Zolang het hout er nog staat en niet beschikbaar is, is het geen goed. "Goed" wordt het pas, als ik een straat aanleg voor afvoeren, arbeiders aanstel die de bomen vellen en het hout naar een koper transporteer. Ik verander een bos in te-gebruiken-hout en het binnenlands product stijgt. Vergelijkbaar is het met een liedje dat ik schrijf. Als ik het gratis aan anderen weggeef stijgt het bruto binnenlands product niet en de samenleving wordt er niet rijker van, maar als ik het auteursrechtelijk beschermen het verkoop, wordt mijn liedje een goed. Of ik kan een traditionele samenleving vinden die kruiden en sjamanistische technieken voor genezing aanwendt, hun cultuur verstoren en hen van farmaceutische medicijnen afhankelijk maken, die hun leden moeten kopen.

Ik kan deze mensen dan ook nog met geweld van hun land verdrijven, zodat ze niet meer voor zichzelf kunnen zorgen, maar levensmiddelen moeten kopen. Dan kan ik het land opruimen en hen op een bananenplantage laten werken - en daarmee heb ik de wereld rijker gemaakt. Ik heb verschillende functies, relaties en natuurlijke reserves met geld in verband gebracht. In "The Ascent of Humanity" beschrijf ik dit proces gedetailleerd: de transformatie van het sociale kapitaal, het natuurlijke kapitaal, het culturele kapitaal en het spirituele kapitaal in geld.

Opdat de economie verder kan groeien en het (op rente gebaseerde) geldsysteem ook voortaan in staat blijft te overleven, moeten eigenlijk ook de natuur en de menselijke relaties steeds meer te gelde gemaakt worden. Dertig jaar geleden bijvoorbeeld werden de meeste maaltijden thuis bereid. Nu wordt ongeveer twee derde van alle maaltijden buitenshuis bereid, in restaurants of overeenkomende afdelingen in de supermarkt. Van een oorspronkelijk onbetaalde bezigheid, het koken, is het een dienst geworden. En daar zijn we rijker van geworden. Of niet?

Een volgende motor van het economische groeiendom in de laatste dertig jaar, kinderopvang, heeft ons eveneens rijker gemaakt. Wij zijn er nu van verlost, ons om onze eigen kinderen te moeten bekommeren. In plaats daarvan betalen we de experts, die dat veel efficiënter kunnen doen. In vroegere tijden was ook het amusement gratis voor iedereen. Ieder bespeelde zijn instrument, zong, speelde mee bij een theateropvoering. Zelfs vijfenzeventig jaar geleden had elke Amerikaanse kleine stad hun eigen muziekgroep en hun eigen basketbalteam. Nu moeten we betalen voor deze diensten. De economie is gegroeid. Hoera.

De crisis waar we nu voor staan, is uit het feit ontstaan, dat er bijna geen sociaal, cultureel, natuurlijk en spiritueel kapitaal meer is, dat te gelde gemaakt kan worden. Honderden jaren, duizenden jaren, bijna ononderbroken geldgroei hebben wij ons zo zonder middelen gemaakt, dat we niets meer te verkopen hebben. Onze bossen zijn onherstelbaar verstoord, onze grond is arm geworden of wordt in zee gespoeld, onze visgronden zijn leeggevestigd, het regeneratievermogen van de aarde om ons afval te recyclen is uitgeput. Onze culturele schatten van liederen, verhalen, beelden en symbolen wordt geplunderd en auteursrechtelijk beschermd. Elke slimme zin die iemand kan invallen, is al een beschermd slogan. Onze oereigen menselijke relaties en vaardigheden zijn van ons afgenomen en worden nu weer aan ons verkocht, zodat we nu van vreemden en daarmee van geld afhankelijk zijn, om dingen te ontvangen, waarvoor tot voor kort nog weinig mensen voor hoefden te betalen: eten, een dak boven het hoofd, kleding, ontspanning, kinderopvang, koken. Het leven zelf is een consumptiewaar geworden. Tegenwoordig verkopen we ook nog de laatste resten van onze goddelijke erfenis: onze gezondheid, de biosfeer en de erfelijke eigenschappen, ja, zelfs onze eigen gedachten.

Dit is het proces dat in onze tijd zijn toppunt nadert. Het heeft zijn hoogtepunt bijna bereikt, vooral in Amerika en de overige "hoog ontwikkelde" landen. In de ontwikkelingslanden zijn er nog steeds mensen die in de kern in geschenkculturen leven, waar natuurlijke en sociale rijkdom nog geen vraag van eigendom en bezit zijn. Globalisering is het proces waarin deze "actieve" posten gedomonteerd worden, om de onverzettelijke existentiële behoefte van de geldmachine naar steeds meer groei te bevredigen. Maar ook heeft de uitbuiting van andere landen de grens langzamerhand bereikt, aan de ene kant omdat er bijna niets meer te halen valt, aan de andere kant omdat er zich steeds meer effectieve verzetshaarden ontwikkelen.

Het gevolg is, dat het geldaanbod – en het bijbehorende schuldvolume – sinds enige tientallen jaren de productie van goederen en diensten, die het belooft, overstijgt. Het is nauw verwant met het klassieke probleem van overaanbod in de economische wetenschap. De marxistische crisis van het kapitaal kan afgewend worden, zolang er nieuwe winstzwangere takken van handel en markten ontwikkeld kunnen worden, om de duivelskringloop van de dalende winsten en lonen, de zwakke consumptie en de overproductie in rijpere takken van handel te compenseren. De voortzetting van het kapitalisme zoals wij die kennen, hangt af van een oneindig aanbod van zulke nieuwe takken van handel, die in wezen oneindig veel nieuwe gebieden van sociale, natuurlijke, culturele en spiritueel kapitaal te gelde maken moeten. Het probleem is, dat deze bronnen eindig zijn, en hoe meer zij hun uitputting naderen, des te pijnlijker wordt hun uitbuiting. Daarmee hebben we tegelijkertijd met de financiële crisis ook een ecologische crisis en een gezondheids crisis. Ze zijn nauw met elkaar verbonden. We kunnen niet veel meer van deze aarde of van onze gezondheid te gelde maken, tot de basis van het leven zelf bedreigd wordt.

Met het leegscheppen van nog niet te gelde gemaakte gebieden, die het telkens weer annexeert, heeft het financiële kapitaal geprobeerd het onafwendbare uit te stellen, wat het zelf heeft aangericht. De dotcom-luchtbel van de laat 1990-er jaren heeft laten zien, dat de rendabele economie niet langer de toenemende geldhoeveelheid kan bijhouden. Veel overtollig geld was koortsachtig in omloop en zocht een plek, waar het de belofte van de in het vooruitzicht gestelde goederen en diensten kon aflossen. Om de onafwendbare crash uit te stellen, verlaagde de circulatiebank van de US de rentevoet en verluchtigde de geldmarktpolitiek, opdat oude schulden met nieuwe schulden (in plaats van echte goederen en diensten) terugbetaald konden worden. De nieuwe financiële prestaties die opkwamen, waren twijfelachtig, artefacten van een bedrieglijk boekhouden in grote en systematische stijl.

Verschillende deskundigen hebben gezien, dat het Bernard Madoffs Ponzi-schema echt niet zoveel anders is als de piramide in de financiële wereld van op schulden gebaseerde afgeleiden en andere instrumenten, die zelf een luchtbel vormen, die zich – zoals die van Madoff – slechts door een niet versagende, veel meer exponentieel groeiende toestroom van nieuw geld onderhouden kan worden. Daarmee is deze piramide een symbool voor onze tijd – en dit nog in ander opzicht. Niet alleen de casino-economie van Wall Street volgt een niet-aflatend piramideschema. Het overgewaardeerd economische systeem dat zich, zoals het er nu uitziet, op een eeuwige verandering van een begrensde gemeenschap in geld baseert, is eveneens niet duurzaam. Het is als een vuurbaken, die sterker en steeds sterker branden moet, tot het alle beschikbare brandstof verslonden heeft.

En net als vuur bestaande chemische verbindingen verstoort en warmte vrijmaakt, verstoort onze economie onze verbindingen in de gemeenschap, in de natuur en in de cultuur, en maakt in dit proces energie vrij, geld genaamd. Alleen een nar zou geloven, dat een vuur steeds langer en steeds hoger kan branden, als de brandstof eindig is. En, om de metafoor nog verder door te zetten, de recentste de-industrialisering en financialisering van de economie leidt daartoe, dat wij de hitte van het vuur gebruiken, om nog meer brandstof voort te brengen. Volgens de tweede hoofdwet van de thermodynamica is de gewonnen hoeveelheid (energie) altijd minder als de hoeveelheid, die voor zijn verwekking aangewend moet worden. Klaarblijkelijk kan dus de praktijk nieuw geld te lenen, om de krediet som en de rente voor alle schulden te betalen, niet altijd voortgezet worden, maar het is precies dat, wat de economie als geheel al sinds tien jaar gedaan heeft.

Maar zelfs wanneer wij deze waanzin niet meemaken, moeten we ons nog altijd met het verdwijnen van brandstoffen bezighouden (waarbij ik hier, zoals gezegd, niet van werkelijke energie spreek, maar van iedere binding aan natuur en cultuur, die in een handelswaar veranderd kan worden). De meeste voorstellen om de tegenwoordige economiecrisis te bedwingen leiden ertoe, meer brandstof te vinden. Of nieuwe oliebronnen ontsloten worden, meer groene vlaktes bestraat worden, het doel is de economische groei weer aan te zwengelen, en dat betekent, het volume van goederen en diensten te vergoten. Het betekent nieuwe dingen te vinden, waarvoor we kunnen betalen. Tegenwoordig betalen we zelfs voor ons water en onze liederen, wat voor onze voorouders onvoorstelbaar zou zijn geweest. Wat blijft er over wat te gelde gemaakt kan worden?

Het bankroet is onvermijdelijk, en wij zitten er inderdaad al middenin. Het eerste antwoord van de regering, het afkopen, was een poging een toren van geld overeind te houden, die veel hoger is als de totale waarde van echte goederen en diensten, die dit in te lossen geld belooft. Het was te voorzien, dat de afkoop een jammerlijke veldslag zou worden. Het volgende antwoord, Obama's geweldige conjunctuurpakket, zal wegens een andere en veel diepere reden schipbreuk lijden. Het zal mislukken, omdat we "uitgeput" zijn - uitgeput met betrekking tot het kapitaal van de natuur die ons afval kan opnemen, zonder de ecologische grondslag van de beschaving te verstoren, uitgeput met betrekking tot het in staat zijn van de samenleving, een verder verlies van gemeenschap en solidariteit te doorstaan, uitgeput met betrekking tot de capaciteit van de wouden, verdere kaalslag te verwerken, uitgeput met betrekking tot het vermogen van onze lichamen, in een uitgeleefde, giftige wereld levensvatbaar te blijven. Dat we ook met betrekking tot onze kredieten uitgeput zijn, weerspiegelt alleen, dat we niets meer hebben wat we te gelde kunnen maken. Hebben we werkelijk meer wegen en bruggen nodig? Kunnen we nog meer daarvan verdragen en meer van de industrie-economie, die daarmee gepaard gaat? Conjunctuurprogramma's van de staat kunnen het huidige economische systeem in het beste geval nog twee of drie jaar in leven houden, misschien met een korte periode van groei, waarin we de uitbuiting van de natuur, van de geest, van het lichaam net als onze gehele cultuur op de spits drijven. Wanneer de laatste sporen van de gemeenschap uitgedoofd zijn, zal een geweldige inflatiegolf en een ineenstorting van valuta wereldwijd zich door niets meer laten tegenhouden.

De huidige crisis is eigenlijk het eindstadium van een proces, dat al in de jaren 1930 begonnen is. Er werden voortdurend steeds weer nieuwe aanzetten van oplossingen afgewisseld voor het aan de basis liggende probleem, wat daaruit bestaat, dat men het geld moet bijhouden dat zich door rente vermeerderd. De eerste effectieve oplossing was oorlog, die sinds 1940 permanent is. Ongelukkigerwijze – of eerder gelukkigerwijze – hebben atoomwapens en een verandering in het menselijke bewustzijn de mogelijkheid van een eindeloze militaire escalatie begrensd. Andere oplossingen hebben een soortgelijk verloop genomen: globalisering, de door technologie mogelijk gemaakte ontwikkeling van nieuwe goederen en diensten als vervanging van menselijk handelen die nog nooit gestandaardiseerd waren, de mogelijk onbegrensde uitbuiting van natuurlijke hulpbronnen door bijbehorende technologie, en als laatste het financiële "zelfkannibalisme". Als er geen andere gebieden van welvaart zijn, waar ik niet aan gedacht heb, en geen nieuwe geweldige diepte van armoede, ellende en vervreemding, waarin we kunnen storten, dan kan het onvermijdelijke niet lang meer vooruitgeschoven worden.

Met het oog op de komende crisis vragen mensen vaak wat ze zelf kunnen doen, om zichzelf te beschermen. "Goud kopen? Een voorraad conserven aanleggen? Een vesting in een afgelegen gebied bouwen? Wat zal ik doen?" Ik stel voor het anders te vragen: "Wat is het mooiste dat ik kan doen?" Want de zich toespitsende crisis biedt ook enorme kansen. Deflatie, de vernietiging van geld, is alleen over de hele linie slecht, als de schepping van geld over de hele linie goed is. Aan de voorbeelden die ik u gegeven heb kunt u intussen zien, dat de creatie van geld ons op allerlei manieren arm heeft gemaakt. Aan de andere kant kan de vernietiging van geld ons ook verrijken. Ze geeft ons de mogelijkheid, deelgebieden van de verloren gemeenschap uit het rijk van het geld en eigendom terug te veroveren.

Iedere keer als er een economische recessie is, zien we dat dat precies is wat er gebeurt. Mensen kunnen bepaalde goederen en diensten niet meer betalen en moeten daarom weer meer op vrienden en burens gaan steunen. Waar er voor bepaalde transacties geen geld meer is, duiken weer geschenkeconomieën op, en nieuwe vormen van geld worden in het leven geroepen. Normaliter strijden mensen en instituten in plaats daarvan met huid en haar dat dat niet gebeurt. Het eerste antwoord op een economische crisis bestaat gewoonlijk daaruit, meer geld te scheppen en het op opzij te leggen – dus zo snel mogelijk alles wat maar mogelijk is, te gelde te maken. Op de vlakte van het systeem veroorzaakt de schuldengolf een enorme druk met het doel, het proces van vercommercialisering van de gemeenschap op te drijven. Dat zien we bijvoorbeeld in de roep naar olieboringen in Alaska, naar nieuwe diepzeeboringen, enzovoorts. De tijd is echter rijp, het omgekeerde proces ernstig ter hand te nemen – dingen uit het rijk van goederen en diensten te halen en ze in het rijk van geschenken, de wederkerigheid en de gemeenschappelijkheid terug te brengen. Dit zal overigens toch gebeuren, en wel als gevolg van een valuta-ineenstorting, waarbij mensen hun werk verliezen en ooit te arm zullen zijn, om dingen te kopen. Dan zullen mensen elkaar weer helpen en zullen nieuwe, echte gemeenschappen ontstaan.

Het minste wat we in de tussentijd kunnen doen is het beschermen van enige natuurlijke en sociale hulpbronnen tegen te gelde gemaakt worden, de ineenstorting versnellen en ook zijn heftigheid verzachten. Ieder woud dat u van vellen redt, iedere straat waarvan u de bouw verhindert, elke peutergroep die u opzet, ieder mens die u bijbrengt zichzelf beter te maken of zijn eigen huis te bouwen, zijn eigen eten te koken, zijn eigen kleren te naaien, elke welvaart die u schept of voor iemand toegankelijk maakt, wat u maar ook van de alles verslindende machinerie afhoudt, zal eraan bijdragen zijn levensduur te verkorten. Bekijk u het eens zo: als u nu al deels van wat u voor uw levensonderhoud en uw genoeg nodig hebt, niet van geld afhankelijk bent, zal het verval van geld voor u een beduidend zachtere overgang zijn. Hetzelfde geldt op het sociale vlak. Elk netwerk, elke gemeenschap en elk sociaal instituut, die er niet op uit is leven in geld te veranderen, zal het leven na het geld ondersteunen en verrijken.

Op een andere plek heb ik alternatieve geldsystemen beschreven, die zich op wederzijds krediet en gratis geld baseren en er niet op uit zijn alles wat goed, waar en mooi, te gelde te maken. Ze gaan van een fundamenteel andere menselijke identiteit uit, hebben een volkomen andere opvatting van "mij" als degene die nu overheerst. Het zal ook niet meer zo zijn, dat wat meer voor mij is, minder voor jou betekent. Voor ons persoonlijk is de grootste revolutie waarmee we ons kunnen inlaten, een revolutie van ons zelfgevoel, van onze identiteit. Dat afgescheiden "ik" van een Descartes en een Adam Smith heeft zich doodgelopen en is achterhaald. Wij erkennen onze onafscheidelijkheid van elkaar en van de samenhang van het leven. Rente wisselt deze eenheid weg, omdat het op het afgescheiden ik afgaat, en wel ten laste van iets daarbuiten, iets anders.

Vermoedelijk is iedere lezer van dit essay met het principe van de samenhang of wederzijdse verbondenheid bekend, of het nu stamt van het boeddhisme of uit ecologisch perspectief. De tijd is gekomen, passend te gaan leven. De tijd is rijp zich op de geest van het schenken in te stellen, op het voelbare begrip van niet-afgescheidenheid. Het is ondertussen meer dan in het oog lopend, dat minder voor jou (in al zijn dimensies) ook minder voor mij betekent. De ideologie van voortdurende winstmaximalisering heeft ons in een zo'n troosteloze toestand van armoede gebracht, dat we gewoonweg naar lucht happen. Deze ideologie en de beschaving die daarop gebouwd is, stort juist nu in.

Alles wat wij als individuen en als collectief doen om ons tegen deze instorting te weren of hem voor ons uit te schuiven, maakt het alleen maar erger. Laten we ook ophouden, ons tegen de revolutie van het menselijke zijn te verdedigen. Als we de vele crises van heden willen overleven, moeten we ons niet krampachtig bezighouden met haar te overleven. Dat is namelijk de denkwijze van de scheiding: het is weerstand, een vasthouden aan iets, dat op het punt staat onder te gaan. In plaats daarvan moeten we onze perspectieven veranderen en in de richting van hervereniging denken en aan dat wat we kunnen geven. Wat kan iedereen afzonderlijk aan een mooiere wereld bijdragen? Dat is onze opgave, en daarin ligt onze eigen zekerheid.

Heel concreet betekent het: laten we meedoen aan een bewuste, doelgerichte geldvernietiging, in plaats van een onbewuste vernietiging van geld, die in een in elkaar klappende economie plaatsvindt. Als u nog geld te investeren hebt, investeer het dan in ondernemingen, die nadrukkelijk moeite doen om gemeenschappen op te bouwen, de natuur te beschermen, en het culturele erfgoed te bewaren. Houd rekening met nul of negatieve rente op uw investering – dat is een goed teken dat u niet onbewust probeert, nog meer van deze wereld te gelde te maken. Maar of u nu geld te investeren hebt of niet, u kunt ook teruggeisen, wat verhandeld is, terwijl u zich stap voor stap uit de geldeconomie terugtrekt. Alles wat u leert gratis voor u zelf te doen of voor anderen, elke benutting van herbruikbare of afgedankte materialen, alles wat u zelf maakt in plaats van kopen, weggeeft in plaats van verkopen, elke nieuwe vaardigheid, elk nieuw lied, elke nieuwe kunst, die u zichzelf of een ander bijbrengt, beperkt het machtsbereik van het geld en laat een geschenkeconomie groeien, die ons gedurende de komende overgang zal verzorgen. De cultuur van het schenken komt op ons af, waarin de primitieve geschenksamenlevingen weerklank vinden evenals het ecologische net en de spirituele leringen van alle tijden. Zij spreekt tot onze binnenste gevoelens en wekt onze grootmoedigheid. Zullen we hun roep niet ter harte nemen, voor ook nog de laatste resten van wat op deze aarde mooi is, verbruikt zijn?

Stichting PRO houdt zich bezig met alle Occupy thema's. Kijk op www.pro-wereldorp.nl